

МАТЕРИЈАЛИ

Г. ДИМОВСКИ — ЦОЛЕВ

ДВА ДОКУМЕНТА ОД ПЕРИОДОТ НА ОКУПАЦИЈАТА

Работејќи на теренот од Први реон на МК на КПЈ — Битола, конкретно врз Хрониката на битолското село Ѓавато, Тодор Чаталовски член на КПЈ од истото село, покрај усмените податоци ни отстапи и два документа, со чија согласност и ги објавуваме. Документите потекнуваат од времето на окупацијата и ако не се од ист временски период сепак се однесуваат за исти луѓе, имено, даваат прецизни податоци за членови и симпатизери на КПЈ од споменатото село Ѓавато.

Првиот документ претставува записник од одржаното основачко собрание на читалиштето „Гоце Делчев“ во с. Ѓавато. Пишуван е на бугарски јазик со мастило на обичен шпартан лист (на двете страни) формат 20×33. Документот е од десната страна оштетен. Истиот незнатно е подскинат, а воедно текстот не се чита од тоа што, веројатно, долго време бил подложен на вода или пот. Сепак благодарение на околноста што во оштетениот дел е поместен список на имињата, а на спротивната страна се потписите на личностите читливи, не пречи во ништо да можат истите да се идентификуваат. Документот иако не е голем дава изворни податоци за членовите на читалиштето „Гоце Делчев“, основано по иницијативата на Партиската организација во селото.

Како што е извесно КПЈ во периодот на својата илегална работа за време на окупацијата изнаоѓала разни форми на дејност меѓу населението. Една од методите била да формира по селата читалишта, кои како легални културно-просветни установи ќе вршат политичка агитационо-пропагандна дејност меѓу масите, особено меѓу помладата генерација. Таквата форма на работа членовите на КПЈ во село Ѓавато мошне умешно ја спровеле во дело. Тие по опстојни размислувања успеале да истапат јавно пред власта како божем сакаат преку отворањето на читалиште да се запознаат со бугарскиот јазик, литературата и сл. Не наслутувајќи за што се работи власта не само што им дозволила туку и им помогнала да одржат основачко собрание на кое било формирано читалиштето. Читалиштето го добило името на идеологот на Македонската револуционерна организација Гоце Делчев, што не била никаква случајност туку дело на комунистите. На основачкото собрание била избрана и управа која ја сочинувале членовите на КПЈ и симпатизери, додека во надзорниот одбор за да нема власта некое

сомнение бил намерно вклучен и кметот на селото (Васил Додов) инаку лојален на окупаторската власт. Од приложениов документ тоа најдобро може да се согледа.

Документот го даваме во целост, со наши забелешки како неопходни објасненија. Истиот ја има следнава содржина:

Учредителен протокол

Днес 12 март 1942 год., упоменатитџ въ тукъ приложения списъкъ жители на с. Гявато, околия Битолска, желасйки да работимъ за нашето и на съгражданитџ си културно-просветно издигане, решихме да основемъ народно читалище, което да носи името „Гоце Дѣлчевъ”.

Съгласно традицията на всички народни читалища и чл. 27 отъ приетия отъ насъ уставъ по образеца, препоржчанъ отъ Министерството на народното просвещение, избрахме въ явно гласуване седемъ членове настоятелство и тричленна проверителна комисија, а именно:

I НАСТОЯТЕЛСТВО		съ	гласа ³⁾
1. Борисъ Ивановъ Стрезовъ ¹⁾	— председателъ	„	
2. Никола Кръстевъ Бендевъ ²⁾	— подпредседателъ	„	
3. Методиџ Лазаровъ Мацановъ ⁴⁾	— касиеръ-библиотекаръ	„	
4. Илиџ Котевъ Бендевъ ⁵⁾	— секретаръ	„	

¹⁾ Борис Стрезовски е роден во Дебар 1917 год. Завршил учителска школа и студирал на Фил. факултет во Белград. Како студент бил активен во прогресивното Студентско друштво. Поради немање на материјални средства ги напушта студиите и се запослува како учител. Учителствувал во селата Будимирци (Мариово), Стрежево и Гавато (Битолско). Есента 1940 година бил примен за член на КПЈ во гаватската партиска организација, бидејќи во селото Стрежево таква сѐ уште не постоела. Благодарение на неговата активност во с. Стрежево била формирана воспитна група од која подоцна ќе биде формирана партиска ќелија. Во учебната 1941/42 год. Стрезовски бил преместен за учител во с. Гавато (Битолско). Во Гавато по негова иницијатива биле формирани младински хор и читалиштето „Гоце Делчев” преку кои била вршена политичка агитација меѓу населението, особено меѓу младината на селото. Иако со слабо здравје, Стрезовски ги исполнувал сите партиски задачи. Меѓу другото тој ја направил и скицата на сите објекти, приходи и сл. на полициската станица во селото Кажани на која бил извршен нападот од страна на одредот „Даме Груев”. Во провалата која настапила по нападот бил затворен, во затворот измачуван и на судскиот процес фашистичкиот суд го осудил на смрт со бесење. Егзекуцијата била извршена на 31. октомври 1942 год. во битолскиот затвор кај „Црн мост”.

²⁾ На местото каде треба да стојат бројките, односно кој со колку гласа е избран, документот е оштетен така што ни за еден член на управата и надзорниот одбор не постојат податоци.

³⁾ Коле Бендев, жител на Гавато, по занимање бил земјоделец, печалбар и шофер. Уште во предвоена Југославија се истакнал во предизборните борби во полза на опозицијата а против режимските кандидати. Со формирањето на партиската организација во селото Бендев е нејзин член а набрзо и нејзин секретар. Тој е еден од мошне активните комунисти во Први реон на МК на КПЈ за Битола. Во провалата бил затворен и осуден на доживотен затвор.

⁴⁾ Методиџ Мацанов, жител на Гавато, мошне начитан и авторитетен меѓу својата средина. За време на стара Југославија бил во одборот на селската „Набавно продажна задруга” (дело на прогресивните во селото). Кога во март 1940 година била формирана партиската ќелија во селото, Мацанов станал нејзин член. Меѓутоа, окупацијата го расколебува така што се пасивизирал.

⁵⁾ Илиџ Бендев не бил член на КПЈ.

5. Кръстю Георгиев Илиев ⁶⁾	} съветници	„
6. Тирче Наумов Апостолов ⁷⁾		„
7. Тодоръ Настевъ Четалов ⁸⁾		„

II ПРОВЪРИТЕЛНА КОМИСИЯ

1. Василь Ставревъ Додовъ ⁹⁾	— председателъ
2. Тодоръ Вангеловъ Гаговъ ¹⁰⁾	} членови
3. Димитъръ Настевъ Четаловъ ¹¹⁾	

печат
(Народно читалище „Гоце Дѣлчевъ“
с. Гявато битолско 1942 г.)

Председателъ: Василь Ст. Додовъ с. р.
Секретаръ: Ев. (потписот нечиток, б. м.).

С п и с ъ к љ

на членовѣтѣ, основатели на читалище „Гоце Дѣлчевъ въ с. Гявато, Битолска околия

№ по ред.	Име и презиме	възраст	занятие	подпись ¹²⁾
1	2	3	4	5
1.	Борисъ Ивановъ Стрезовъ	25 г.	учителъ	Б. Стрезовъ
2.	Никола Кръстевъ Бендевъ	30.	земледѣлецъ	К. Бендевъ
3.	Методий Лазаровъ Мацановъ	30.	„	М. Мацановъ
4.	Илия Кръстевъ Бендевъ	26.	„	И. Бендевъ
5.	Кръстю Георгиевъ Илиевъ	32.	„	К. Илиевъ
6.	Тирче Наумов Апостоловъ	56.	„	Т. Апостоловъ
7.	Тодоръ Настевъ Четаловъ	45.	„	Тодоръ Н. Четаловъ
8.	Василь Ставревъ Додовъ	58.	„	Василь Ст. Додовъ
9.	Тодоръ Вангеловъ Гаговъ	52.	„	Тодоръ В. Гаговъ
10.	Димитъръ Настевъ Четаловъ	45.	„	Д. Четаловъ
11.	Якимъ Христовъ Крушаровъ	47.	„	Якимъ Р. К.

⁶⁾ Крсте Илиев, жител на Гавато, во предвоена Југославија се истакнал како човек со слободољубиви идеи. Земал учество во сите поголеми антирежимски акции во селото. Тој е и меѓу првите членови на комунистичката партиска ќелија во Гавато, но и тој како Мацанов по окупацијата се пасивизирал.

⁷⁾ Тирче Апостолов не бил член на КПЈ.

⁸⁾ Тодор Чаталовски, жител на Гавато, бил меѓу првите прогресивни во селото. На сите режимски големосрпски акции се спротивставувал, особено во поништувањето на фалсификуваните избори на изборното место во с. Кажани 1935 год. поради што бил и затворен. Станал член на КПЈ со формирањето на партиската организација, а потоа мошне активен во исполнувањето на сите партиски задачи. Неговата фамилија, како и на неговите браќа Ташко и Митре, била секогаш ангажирана во пренос на оружје, храна, месење на леб за партизанскиот одред „Даме Груев“, складирање на оружје и сл. По провалата бил затворен и осуден на доживотна робија.

⁹⁾ Васил Додов, жител на Гавато, за време на окупацијата бил кмет на селото. Во млади години зел учество во Илинденското востание но заведен од бугарската пропаганда за време на окупацијата станал нејзино орудие, т. е. бил против прогресивните сили во селото.

¹⁰⁾ Тодор Гагов, жител на Гавато, не бил член на КПЈ.

¹¹⁾ Митре Чаталовски, жител на Гавато, прогресивен. Во предвоена Југославија голем организатор против сите антирежимски акции. Член на КПЈ уште со формирањето на партиската организација во Гавато. Во провалата не паднал в затвор и за цело време ги помагал фамилиите на затворените и осудените комунисти, бидејќи власта им ги одзела сите потрошувачки карти (купони) за масло, шеќер, сапун и сл.

¹²⁾ Сите потписи се своерачни на соодветните лица во списокот.

1	2	3	4	5
12.	Илия Ташковъ Кацевъ	31.	„	И. Кацевъ
13.	Христо Стефановъ Белевъ	38.	„	Христо С. Белевъ
14.	Никола Гроздановъ Жулевъ	36.	„	Никола Жулевъ
15.	Лазаръ Гроздановъ Шуревъ	60.	„	Лазаръ Гроздановъ Ш.
16.	Иванъ Илиевъ Симеоновъ	45.	„	Иванъ И. Симоновъ
17.	Апостолъ Лазаровъ Пурдевъ	42.	„	Апостолъ Л. Пурдевъ
18.	Христо Наумовъ Додовъ	42.	„	Христо К. Додовъ
19.	Траянъ Георгиевъ Продановъ	50.	„	Траянъ Гроздановъ
20.	Георги Тодоровъ Юруковъ	45.	„	Г. Юруковъ

Гявато — Битолско
12-III-1942 г.

Председателъ: Б. Стрезовъ
Секретаръ: И. Бендевъ

печат:

(Народно читалище „Гоце
Дѣлчевъ” с. Гявато битол-
ско 1942 г.)

Од составот на управата јасно произлегува и содржината на работата на читалиштето. Мотивирајќи го формирањето на читалиштето како место од каде ќе се шири бугарската книжевност, власта истото го помагала. Меѓутоа, бидејќи целта на основачите била друга, во читалиштето била прибирана и читана (илегална) литература со револуционерна содржина. Во просториите на читалиштето доаѓале скоро сите селани каде можеле да чујат за настаните во светот, војната што ја водел Советскиот Сојуз (кој бил симпатизиран како словенска и социјалистичка земја) и разни други новини што ги немало во тогашните официјални весници. Така работата на читалиштето закамуфлирана со членувањето на кметот ја исполнила во потполност замислената цел на партиската организација. Имено, читалиштето послужило како легална форма за политичка агитација меѓу населението, како место за собирање на прогресивните сили во селото и одржување на врските меѓу комунистите.

* * *

Другиот документ е нешто повеќе оштетен во споредба со првиот, од десната страна поради истата причина како и првот горенаведен документ. Меѓутоа, оштетеноста не пречи многу за да се добие претстава за содржината. Тој претставува извештај на полицискиот стражар при Првата полициска станица во соседното село на Гявато — селото Кажани, упатен до околинскиот полициски началник во Битола. Пишувачот е на бугарски јазик, на лист, од двете страни, со мастило формат 20×29.

Во извештајот што се гледа од приложениот текст се дадени податоци за членовите на управата и надзорниот одбор на читалиштето „Гоце Делчев” во селото Гявато (веројатно претходно барани од претпоставените на известувачот). На мислење сме дека податоците се барани затоа што, како веќе одбележавме, со читалиштето раководеа комунисти, а нивната дејност се откри по познатата провала која настана како резултат на апсењата на комунистите од Први реон на МК на КПЈ — Битола. Имено, по нападот на полициската станица во с. Кажани од страна на партизанскиот одред „Даме Груев” на 18. III. 1942 год,

полицијата успеала да го заврбува секретарот на Први реон (Серафим Богдановски-Цано) така што од него ги добила најосновните податоци за комунистите во тој дел на битолско. Бидејќи и членовите на управата на читалиштето зеле директно или индиректно учество во споменатиот напад, полицијата за нив посебно се интересирала заради што настапил и извештајот. Од содржината на податоците се гледа дека известувачот бил одлично информиран за секој поединечно со што документот го прави поинтересен и значаен, иако врз него не постојат вообичаените протоколарни знаци и печати освен своерачниот потпис на известувачот.

Извештајот дословно гласи:

До Господина
Околийски пол. Началник
гр. Битоля

Отъ събраниѣ сведения за управителния и контролния съветъ на читалището Гоце Дѣлчевъ с. Гявато Битолско се установи следното:

1. Борисъ Ивановъ Стрезовъ е егзекутиранъ като комунистъ.
2. Никола Кръстевъ Бендевъ отъ с. Гявато сѣция се намира въ затвора осъденъ като комунистъ.
3. Тодоръ Настевъ Четаловъ отъ с. Гявато сѣция се намира въ затвора осъденъ като комунистъ.
4. Методий Лазаровъ Мацановъ отъ с. Гявато е добъръ и честенъ Българинъ и не участва въ ком. организация която е противъ държавния строй по настоящемъ се намира въ Германия.
5. Кръстю Георгиевъ Илиевъ отъ с. Гявато (текстот не се чита б. м.) освобождението бива кметски намесникъ (поради оштетеност на документот текстот не се чита б.м.) и бива смененъ и става писаръ по реквизиционна комисија въ Гяватската община. Презъ сърбскиа (нечиток текст б. м.) е билъ полицай но бива подозренъ като човѣкъ съ леви убеждения и следъ нападението на с. Кажани като биваъ заловени неговитѣ приятели той заминава за Германия кѣдето се намира и до днесъ и (нејасен текст б. м.) съ добро име въ селото.
6. Тирче Наумовъ Апостоловъ отъ с. Гявато сѣция презъ миналото е билъ кметски намесникъ на с. Гявато, и населението е било много доволно отъ него. Сѣция сега не участва въ никаква организация която е противъ държавния строй. Ползува се съ добро име въ селото и е честенъ и благонадеженъ Българинъ.
7. Илия Котевъ Бендевъ отъ с. Гявато, сѣция въ миналото не е участвалъ въ никаква организация която е противъ държавния строй сѣщо и днесъ ползува се съ добро име въ селото и е честенъ и благонадеженъ Българинъ.
8. Василь Ставревъ Додовъ отъ село Гявато сѣция понастоящемъ е кметски намесникъ на с. Гявато, въ миналото презъ сърбскиа режимъ е билъ затворенъ като Българинъ и днесъ се ползва съ много добро име въ селото и е честенъ и благонадеженъ Българинъ.
9. Тодоръ Вангеловъ Гоговъ отъ с. Гявато сѣция въ миналото презъ сърбскиа режимъ билъ кметъ на с. Гявато и населението е било много доволно отъ него и днесъ се ползува съ много добро име въ селото и е честенъ и благонадеженъ Българинъ.
10. Димитъръ Настевъ Читаловъ отъ с. Гявато сѣция до сега се ползва съ добро име въ селото но неговитѣ двама брата отъ които единия е въ затвора а другия е въ не-известност и двамата са комунисти, но той до сега не проявява никакви признаци за Човѣкъ съ леви убеждения и се ползва съ добро име въ селото.

18. I. 1943 г.
с. Кажани

зав. (еждашь б. м.) пол. подучастъкъ
Ст. пол. стражаръ: (потпис неч. б. м.)

Приложениве документи јасно сведочат за едно време, за една генерација која ја впрегна сета своја сила и машкоост за одбрана на прогресот и својата самобитност.